

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนในการจัดการผลกระทบจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์ในโรงบ่มไบโอสูบ กรณีศึกษาย่านคอนไชยป่าแถม ตำบลลอย อำเภอบึง จังหวัดพะเยา ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชุมชนในลักษณะการรวมพลัง เป็นประชาสังคมที่แสดงสิทธิในการจัดการ ควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนเอง เป็นการรวมพลังบนเงื่อนไขทางสังคมเดียวกัน มีแนวคิดและมีความเชื่อร่วมกัน มีการดำเนินงานตามเป้าหมายเดียวกัน โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้เป็นแนวทางการศึกษา

- 2.1 แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมร่วมและการเข้าร่วมขบวนการทางสังคม
- 2.3 แนวคิดความขัดแย้ง
- 2.4 แนวคิดการจัดการกับความขัดแย้ง
- 2.5 แนวคิดการป้องกันมลพิษจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

วรณี พุดดิวาร (2530) กล่าวถึง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมว่า เป็นขบวนการสังคมในแง่มุมของการศึกษาพฤติกรรมร่วม ซึ่งประชาชนได้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหว เพื่อจะกระทำอะไรบางอย่างในการสนับสนุนหรือคัดค้านการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มสังคม หรือโลกที่เขาเป็นส่วนหนึ่งและได้กล่าวไว้ว่าประชาชน จะมีการกระทำโดยผ่านวิถีทางหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็น การกระทำที่รุนแรง การปฏิบัติ รวมถึงการถอนรากไปสู่ชุมชนอุดมคติ

สุวิทย์ รุ่งวิสัย (2542) กล่าวว่า กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือการที่ฝูงชนจำนวนมากรวมตัวกันกระตุ้นและสร้างกระแสให้เกิดการรวมกลุ่ม ได้แสดงออกถึงความต้องการของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาพให้ฝ่ายตรงข้ามสะดุ้ง หวาดกลัว และเร่งเร้าให้บุคคลอื่นที่อยู่ภายนอก เกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกระบวนการ และสร้างความจงรักภักดีให้เกิดขึ้น เพื่อให้คนที่เข้าร่วมนั้น มีความผูกพันต่อกลุ่มและกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ภายใต้อาณัติและกระทำการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุตามผลที่ต้องการและได้ริบยกรอบแนวคิดขบวนการ

เคลื่อนไหวทางสังคมไว้ดังนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นขบวนการของกลุ่มอย่างหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษมีโครงสร้างเฉพาะตัว ในช่วงการรวมกลุ่มใหญ่ขึ้น และมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งการรวมกลุ่มทำงานที่จะถือว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้จะต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน
- ต้องมีความร่วมมือร่วมใจกัน และยอมรับกันและกันในกลุ่ม
- ต้องมีความสำนึกผูกพันต่อกันและภารกิจของกลุ่มอย่างมั่นคง
- ต้องมีความพร้อมที่จะปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย
- ต้องมีอุดมการณ์ คือความมุ่งมั่นไม่ฝืนถึงภาวะที่ดิเลิส และความเจริญก้าวหน้าของสังคม

นอกจากนี้การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดทางด้านจิตวิทยาสังคมเพื่อใช้ในการทำความเข้าใจถึงทัศนคติและแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้วย ซึ่งถือว่าจิตวิทยาสังคม เป็นแรงกระตุ้นของการเคลื่อนไหว เพราะมีลักษณะความสัมพันธ์ทางจิตวิทยาสังคมระหว่างสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งแตกต่างจากความสัมพันธ์ขององค์กรและโครงสร้างสังคมในฐานะที่เป็นารรวมกลุ่มทางสังคมอันประกอบด้วย สมาชิกผู้นำ และผู้ตามในกระบวนการที่ยังจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดความจงรักภักดีและความผูกพันในขบวนการ รวมถึงการปลุกเร้าทางอารมณ์ให้เกิดกระแสการรวมกลุ่มสนับสนุนหรือต่อต้านระบบหรือบุคคลด้วย

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงที่ผ่านมา ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการและแนวทางในการเรียกร้องแตกต่างกันไป ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มผู้รวมตัว ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาเฉพาะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เคลื่อนไหวในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ปรากฏการศึกษาครั้งนี้กล่าวในงานวิจัยของ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) ได้กล่าวถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในงานวิจัยเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ : ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศว่า เป็นขบวนการปฏิบัติที่เข้มแข็งและหลากหลายของประชาชนธรรมดา ที่เริ่มตระหนักถึงขีดจำกัดของการปฏิบัติว่า เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก จึงหันกลับมาเคลื่อนไหวเรียกร้องในระบบเป็นขบวนการที่ยังยอมรับในรัฐ-ชาติ มิใช่ปฏิเสธรัฐ-ชาติ ยอมรับในการแบ่งแยกระหว่างรัฐกับสังคม ขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงความสามารถของรัฐ-ชาติในการแก้ปัญหาความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้น จึงเสนอทางเลือกใหม่ในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบต่าง ๆ แทนการช่วงชิงอำนาจรัฐด้วยการปฏิบัติที่รุนแรง

งานวิจัยดังกล่าวได้ทำการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ มีขบวนการเรียกร้องในเรื่องของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ขบวนการเอิร์ธเฟิร์ส (Earth First) ในงานวิจัยได้สรุปข้อสังเกตของการเกิดขบวนการดังกล่าวไว้ดังนี้

1) เป้าหมายการเคลื่อนไหวที่ไม่ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการสร้างค่านิยม ความหมายใหม่ ให้กับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยการนำเสนอมุมมองใหม่ต่อ ธรรมชาติ คือโลกต้องมาก่อน ไม่ใช่มนุษย์มาก่อน โลก เรียกร้องให้เลิกมองโลกในฐานะที่เป็นเพียง ทรัพยากรหรือวัตถุดิบ ที่มนุษย์สามารถเข้าไปจกฉวยหาประโยชน์ได้ตามอำเภอใจเป็นการเรียกร้อง สิทธิให้กับธรรมชาติ

2) การจัดองค์กรเป็นแบบกว้างขวางและหลวมในรูปของเครือข่ายโยงใย มากกว่าจัด แบ่งตามสายการบังคับบัญชาแบบระบบราชการ ไม่มีผู้นำที่เป็นทางการ ไม่มีการรวมศูนย์อำนาจ แต่ละสาขาแต่ละกลุ่มจะเคลื่อนไหวโดยอิสระบนฐานของประเด็น เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติร่วมกัน

3) การเคลื่อนไหวเรียกร้องมิใช่เป็นการวิ่งเข้าสู่กลไกของรัฐ หรือสถาบันหลักที่การ เมืองที่ดำรงอยู่อย่างพรรคการเมือง หรือนักการเมืองเพื่อขอความช่วยเหลือ แต่เคลื่อนไหวเองจึง เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อขยายกลุ่มให้กว้างและมีพลังมากขึ้นเป็นการใช้สิทธิของพลเมืองในระบบ ประชาธิปไตยที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ (Civil Disobedience) ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองใน ระบบประชาธิปไตย เป็นการใช้สิทธิในการต่อต้านแสดงความไม่เห็นด้วยกับระบบที่ดำรงอยู่และ เป็นการเคลื่อนไหวด้วยตนเอง มากกว่าการเคลื่อนไหวเรียกร้องผ่านตัวแทนอย่างระบอบ ประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เป็นอยู่

4) การรวมกลุ่มเป็นเรื่องของจิตสำนึกส่วนบุคคลที่ต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติ (Individual Conscience) ไม่ใช่รวมกลุ่มบนฐาน ของผลประโยชน์ส่วนตัวแคบ ๆ เป็นการรวม บนฐานของประเด็นปัญหาที่ต่อสู้ร่วมกัน ไม่ใช่ผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นลักษณะของการรวมตัว แบบหลังยุคสมัยใหม่ (Postmodern) คือ ใหญ่แต่หลวม ในรูปของเครือข่ายโยงใยมากกว่าในรูปของ สายการบังคับบัญชาที่ลดหลั่นกันลงมา

5) ยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวเรียกร้องคือ ถ้อยแถลงหรือคำประกาศที่ดั่งโลกรับรู้ ถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเทคนิคในการดึงและดึงความสนใจของประชาชนในวงกว้าง ผ่านการใช้ สื่อต่าง ๆ มิได้หวังผลในการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรมแบบเฉียบพลันในความหมายของการ เปลี่ยนแปลงระบบ เพราะการต่อต้านของขบวนการเล็ก ๆ ไม่สามารถล้มล้างระบบของความ สัมพันธ์ที่ยิ่งใหญ่และเหนียวแน่น ระหว่างรัฐกับภาคธุรกิจเอกชน ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ได้เลย สิ่งที่ขบวนการเอิร์ธเฟิร์ส (Earth First) ทำ คือ การเมืองในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Politics) หรือการเมืองเชิงอิทธิพล (Politics of Influence) มากกว่าเป็นการปลุกจิตสำนึกของคนในสังคมให้ ตระหนักรู้ถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตแบบใหม่ด้วยการ นำเสนอทางเลือกในการดำรงชีวิตแบบอื่น ๆ ที่ไม่เน้นการผลิต ไม่เน้นกำไร ไม่เน้นการทำลายล้าง ธรรมชาติ

โยธิน คັນสนุทธ และจุมพล พูลภัทรชีวิน (2524) อธิบายว่า การเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นพฤติกรรมกรรวมตัวกันทางสังคม (Collective Social Behavior) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคมแสดงถึงความพยายามของผู้คนเป็นจำนวนมากที่จะร่วมกันแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งซึ่งเป็นปัญหาร่วมของพวกเขา ตามปกติการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นโดยไม่มีกรรวมกันทางกายภาพของผู้ที่มีส่วนร่วม การสื่อสารเกิดขึ้นโดยทางสื่อมวลชนหรือโดยการบอกเล่าจากปากหนึ่งไปยังอีกปากหนึ่งแพร่กระจายกันต่อ ๆ ไป ในการศึกษาแนวทางการเคลื่อนไหว ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในอดีตที่ผ่านมา เป็นการเรียกร้องกรมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเรียกร้องความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวจะแตกต่างกันไปตามกลุ่มผู้มารวมตัว

สรุปได้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นการรวมตัวของบุคคลผู้มีความต้องการในเรื่องเดียวกัน รวมตัวกันแสดงความต้องการและร่วมกันหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหาซึ่งมีวิธีการในการเคลื่อนไหวแตกต่างกันออกไป บางกลุ่มเคลื่อนไหวอย่างสงบต้องการเพียงแสดงความคิดเห็นและมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อนำไปสู่แนวทางมาตรการแก้ปัญหาที่กลุ่มเห็นว่าเหมาะสม ในขณะที่บางกลุ่มใช้ความรุนแรงในการเรียกร้องเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กลุ่มต้องการ อย่างไรก็ตาม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นวิถีทางที่นำไปสู่การแสดงออกของความแน่นอนเข้าร่วมในวิถีทางที่ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายร่วมกันได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมร่วมและการเข้าร่วมขบวนการทางสังคม

2.2.1 พฤติกรรมร่วม (Collective Behavior)

ประเสริฐ เข้มกลิ่นฟุ้ง (2519) ได้กล่าวไว้ว่า Broom และ Selznick ให้ความหมายพฤติกรรมร่วมว่าเป็นการศึกษาสถานการณ์ทางสังคม ซึ่งโดยทั่วไปปราศจากโครงสร้าง (Unstructured) และผลที่เกิดจากสถานการณ์เช่นนี้ เช่น ผุ่ชน (Crowds) การจลาจล (Riots) การฟื้นฟู (Revivals) ประชาชาติ (Public Opinion) การนิยมชั่วคราว (Fads) ขบวนการทางสังคม (Social Movements) ต่าง ๆ พฤติกรรมในสถานการณ์เช่นนี้ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็น ไปตามระเบียบแบบแผน สถานการณ์จะเปิดโอกาสให้มีการแสดงอารมณ์อย่างเต็มที่ มีการติดต่อสังสรรค์และอิทธิพลเหนือกันระหว่างบุคคลอย่างใกล้ชิดมีการต่อรองแข่งขันกันทางการเมือง และมีความคิดเห็นและจงรักภักดีเกิดขึ้นชั่วคราวแล้วก็หายไป

วิชนี บุนนาค (2530) ได้กล่าวไว้ว่า Smelser กล่าวถึงพฤติกรรมร่วม คือ การระดมพลังบนพื้นฐานของความเชื่อหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นการให้ความหมายใหม่แก่การกระทำทางสังคม

ความเชื่อดังกล่าวแตกต่างจากความเชื่อที่ชี้ว่าพฤติกรรมแบบอื่น ๆ พฤติกรรมร่วมจึงมิใช่พฤติกรรม
ที่ได้รับการยอมรับว่าถูกต้องการอธิบายการเกิดขึ้นของพฤติกรรมร่วมของ Smelser มี 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 ภาวะเงื่อนไขทางสังคม ทำให้พฤติกรรมร่วมมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นเช่น
ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำยาวนาน ทำให้กลุ่มคนบางกลุ่มได้รับความเดือดร้อน

ขั้นที่ 2 สถานการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เช่น เศรษฐกิจ
ตกต่ำทำให้เกิดภาวะการตกงาน ซึ่งมีผลกระทบต่อกลุ่มเฉพาะเจาะจงกลุ่มหนึ่ง

ขั้นที่ 3 ความเชื่อร่วมกันบางอย่างในสถานการณ์ร่วมกัน (จากขั้นที่ 2) ว่าเกิด
อะไรขึ้น ควรทำอย่างไรต่อไปเพื่อตอบได้หรือหลีกเลี่ยงปัญหาาร่วมกันนั้น ๆ

ขั้นที่ 4 เหตุการณ์ที่เร้าให้เกิดพฤติกรรมร่วมเช่น ปิดห้องน้ำในสถานที่ที่มีการ
ชุมนุม ซึ่งสนับสนุนต่อความเชื่อร่วมกันที่มีอยู่แล้วของฝูงชน ทำให้เกิดการรวมพลังอย่างรวดเร็ว

ขั้นที่ 5 เป็นการแก้ไขปัญหาและหาทางออกร่วมกันทางกลุ่มเช่น อาจรวมพลัง
คัดค้านหรือจลาจล ฯลฯ

2.2.2 การเข้าร่วมขบวนการทางสังคม

ซูเกียรติ ลีสุวรรณ (2534) ได้กล่าวว่า Anthony ให้ความหมาย การเข้าร่วม
กระบวนการทางสังคมของบุคคลว่ามีความหลากหลายทั้งในแง่ระดับความลึกของการเข้าร่วม
(Degree of Involvement) และความรุนแรง (Intensity) เช่น ระดับของการเข้าร่วม แบ่งเป็นการ
เข้าร่วมในฐานะผู้นำสูงสุด ผู้นำในระดับรอง สมาชิกขบวนการและประชาชนทั่วไป และแบ่งช่วง
ความรุนแรงของการเข้าร่วม ตั้งแต่พวกที่สนับสนุนด้วยความเห็นใจเฉย ๆ ผู้ที่สังเกตการณ์ห่าง ๆ
พวกที่ได้เข้าร่วมในกิจกรรมคัดค้านของขบวนการ และอาจรวมไปถึงฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามขบวนการ
ด้วยและ Uphoff ได้มองมิติของการเข้าร่วมประชาชนดังนี้

1) พื้นฐานการเข้าร่วม ลักษณะที่จะเข้าร่วมมามีส่วนร่วมมาจากแรงจูงใจภายใน
จะเป็นแรงหนุนหรือชวนให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วม ส่วนการมีส่วนร่วม
จากปัจจัยภายนอกโดยอาศัยอำนาจบารมีหรือแรงบีบบังคับจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจหรืออิทธิพล
ของผู้มีอำนาจชุมชนเองถึงจะสามารถกระทำสำเร็จแต่ไม่มีผลผูกพันทางจิตใจความยั่งยืนต่อเนื่อง
ของกิจกรรมหรือ โครงการต่าง ๆ ก็จะลดลง

2) รูปแบบการเข้าร่วม การเข้าร่วมของประชาชนนั้นเป็นการเข้าร่วมโดยผ่านองค์
กรจัดตั้งของ ประชาชนเอง โดยเฉพาะกิจกรรมที่ดำเนินถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน
สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนกลุ่ม เช่น กรรมการหมู่บ้าน การเข้าร่วมของประชาชน
จะอยู่ในลักษณะผู้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือ

3) ขอบเขตการมีส่วนร่วมเป็นช่วงเวลาการมีส่วนร่วมใช้เวลาเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ จะใช้เวลามากน้อยแตกต่างกัน ความห่างถี่ จำนวนครั้งที่เข้าร่วม ความสม่ำเสมอและฤดูกาลที่เหมาะสม ช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมแต่ละครั้ง

4) ผลของการเข้าร่วมลักษณะการเข้าร่วมทำให้เกิดการรวมพลังที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้ชุมชนมีศักยภาพเป็นตัวของตัวเองสร้างปฏิสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีในมวลสมาชิกของชุมชนในการนำแนวความคิดพฤติกรรมร่วมและแนวความคิดเคลื่อนไหวทางสังคมมาร่วมวิเคราะห์วัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการศึกษาการรวมพลังเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อหาแนวทางแก้ไขผลกระทบที่เกิดจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงในโรงบ่มไบยาสูบ บ้านคอนไชยป่าแฉม ตำบลออย อำเภอโป่ง จังหวัดพะเยา

2.3 แนวคิดความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยงพันตรบาใดที่มนุษย์ยังมีชีวิตอยู่และอยู่ร่วมกันผู้อื่นในสังคมและมนุษย์มีความสนใจ ค่านิยม แนวคิด และความต้องการแตกต่างจากคนอื่น แนวคิดความขัดแย้งได้พัฒนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และมียอมรับว่าเป็นแบบฉบับได้ เช่น

กัทซงค์ กุลทลบุตร (2528) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งหลาย ๆ ประการ เช่น Ralf Dahrendorf ได้กล่าวไว้ว่า ในสังคมประกอบไปด้วยกลุ่มต่าง ๆ มากมาย ในแต่ละกลุ่มจะมีความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น แต่ความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น แต่ความไม่เท่าเทียมกันที่ Ralf Dahrendorf เน้นเป็นเรื่องของความไม่เท่าเทียมกันในด้านสิทธิอำนาจ (Inequality of Authority) ในขณะที่ Marx เน้นความไม่เท่าเทียมด้านเศรษฐกิจ เช่น การเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต Ralf Dahrendorf เห็นว่าผู้มีอำนาจเหนือกว่า (Domination) จะมีอำนาจในการสั่งการ ตลอดจนออกกฎเกณฑ์ต่างๆ บังคับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ Subjection) Ralf Dahrendorf ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอุตสาหกรรม โดยในสังคมอุตสาหกรรมนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการเข้าร่วมมือและพึ่งพากันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นนายทุนต้องพึ่งพาแรงงานจากกรรมกร ส่วนกรรมกรก็ต้องพึ่งพาค่าจ้างแรงจากนายทุน กลุ่มกรรมกรจะตกอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบเพราะด้อยในด้านสิทธิอำนาจต่าง ๆ ลักษณะการเสียเปรียบดังกล่าว ในตอนแรกถ้ายังเห็นไม่ชัดเรียกว่า เป็นการเสียเปรียบในผลประโยชน์ที่แฝงอยู่ (Latent Interests) กลุ่มผู้ใช้แรงงานก็คือ กลุ่มที่ไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ที่เสียไป (Quasi-groups) ต่อมาเมื่อกลุ่มของผู้ที่เสียเปรียบได้รับความกดดันจะทำให้เขาตระหนักถึงผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เขาเสียไป ตลอดจนความเสียเปรียบในผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เขาได้รับ (Manifest Interests) กลุ่มผู้เสียเปรียบดังกล่าวจะกลายสภาพเป็นกลุ่มขัดแย้ง (Conflict Group) ใน

การที่จะกลายมาเป็นกลุ่มขัดแย้ง และรูปแบบต่างๆของความขัดแย้งนั้น Ralf Dahrendorf ได้ให้ข้อเสนอไว้ดังนี้คือ

ก. ความรู้สึกในผลประโยชน์แฝง (Latent Interests) จะพัฒนา กลายมาเป็นความรู้สึกตนเองเสียผลประโยชน์ (Manifest Interests) และกลุ่มดังกล่าวจะกลายมาเป็นกลุ่มขัดแย้ง ได้นั้นจะต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้คือ

1) เงื่อนไขทางด้านเทคนิควิธี เช่น มีการพัฒนาตัวผู้นำกลุ่ม มีอุดมการณ์ของกลุ่ม หรือโครงการต่าง ๆ

2) เงื่อนไขทางการเมือง เช่น มีการเปิดโอกาสให้กลุ่มที่เสียประโยชน์ดังกล่าวมีการรวมตัวกันได้อย่างเสรีไม่ถูกขัดขวาง

3) เงื่อนไขทางด้านสังคม เช่น มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร หรือติดต่อสัมพันธ์กันได้ง่ายในหมู่ผู้เสียประโยชน์

เมื่อมีเงื่อนไขทั้ง 3 ประการเกิดขึ้นแล้วจะทำให้มีการพัฒนาและจัดองค์กรของกลุ่มผู้เสียประโยชน์เกิดขึ้นและถึงตอนนี้ความขัดแย้งจะเกิดขึ้น Ralf Dahrendorf ได้แบ่งรูปแบบของความขัดแย้งออกเป็น 2 รูปแบบ รูปแบบแรก คือ ความเข้มข้นของความขัดแย้ง และความรุนแรงในความขัดแย้ง

ข. ความเข้มข้นในความขัดแย้ง (จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมหรือปริมาณของกลุ่มขัดแย้ง) จะเพิ่มขึ้นเมื่อมีปัจจัยดังต่อไปนี้

1) มีการขยายขอบเขตของเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น เงื่อนไขทางเทคนิควิธี เงื่อนไขทางการเมือง และเงื่อนไขทางสังคมไปอย่างกว้างขวาง (เงื่อนไขทั้งสามนี้ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น)

2) มีความไม่เท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ สถานภาพสังคม และสิทธิอำนาจอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น ผู้ใช้แรงงานยากจน สถานภาพทางสังคมต่ำ และไม่มีสิทธิอำนาจสั่งการใด ๆ ในองค์กร ในขณะที่เจ้าของโรงงานมีลักษณะตรงกันข้ามกัน

3) ผู้เสียประโยชน์ดังกล่าวไม่มีโอกาสเลื่อนขั้นทางสังคมหรือไม่มีโอกาสที่จะกลายมาเป็นผู้ที่มีสิทธิอำนาจได้เลย เช่น ในสังคมจีนก่อนการปฏิวัติทางวัฒนธรรม

4) ยังมีความเข้มข้นของความขัดแย้งมากเท่าใดจะทำให้โครงสร้างของสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะหมายถึงการมีสมาชิกเข้าร่วมมาก ดังนั้นโครงสร้างของสังคมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด ตัวอย่างเช่นการปฏิวัติ เป็นต้น

ค. ความรุนแรงในความขัดแย้ง (ระดับของการต่อรองอย่างสันติวิธีจนถึงระดับของการจลาจลก่อความไม่สงบ) จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ

1) ขาดองค์ประกอบของเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น เงื่อนไขทางเทคนิควิธี เงื่อนไขทางการเมืองและเงื่อนไขทางสังคมทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบและความวุ่นวายขึ้น

2) ผู้ด้อยสิทธิอำนาจมีความรู้สึกอย่างรุนแรงว่าตนเองไม่ได้รับในสิ่งที่ตนเองควรจะได้รับ

3) กลุ่มผู้ด้อยสิทธิอำนาจหรือกลุ่มขัดแย้งไม่พอใจหรือไม่สามารถสร้างข้อตกลงกับกลุ่มที่อยู่เหนือกว่าได้ เช่น นายจ้างไม่ยอมรับข้อเสนอของผู้ให้แรงงาน ทำให้หาข้อตกลงกันไม่ได้

ความรุนแรงในความขัดแย้งจะนำมาสู่อัตราการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมและการปรับปรุงภายใต้ในโครงสร้างนั้นอย่างรวดเร็ว เช่น การประท้วง การเดินขบวนของกรรมกรก่อให้เกิดการเปลี่ยนตัวผู้บริหาร เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า Ralf Dahrendorf ได้กล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันในด้านสิทธิอำนาจว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม โดยความขัดแย้งจะเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผู้อยู่เหนือกว่าและกลุ่มผู้อยู่ต่ำกว่า เป็นเช่นนี้ไปทุก ๆ กลุ่ม ซึ่งอยู่ในสังคม ดังนั้นความขัดแย้งในทัศนะของ Ralf Dahrendorf จึงเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (Group Conflict) ในขณะที่ความขัดแย้งในทัศนะของ Marx เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นทางเศรษฐกิจ (Class Conflict)

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540 : 24-25) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งหลายประการ เช่น Karl Marx เชื่อว่าจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากเศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและทางการเมือง โดยที่กลุ่มหนึ่งก็พยายามสนองประโยชน์ของคน ซึ่งอีกกลุ่มหนึ่งจะเสียประโยชน์ และเชื่อว่าความขัดแย้งยังเป็นสภาพปกติของสังคม เป็นแกนกลางของประวัติศาสตร์ ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกจุดเน้นในแนวคิดของ Karl Marx อยู่ที่เศรษฐกิจ การต่อสู้ของชนชั้น ธรรมชาติของการแข่งขัน และการแสวงหาผลประโยชน์ สำหรับ Simmel เห็นว่าความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่ง ความขัดแย้งแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มขัดแย้งและความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความขัดแย้งทำให้เกิดความกลมเกลียวและความกลมเกลียวทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535: 186) ได้กล่าวว่า Chung และ Megginson ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้ของบุคคลเพื่อให้ได้ตามความต้องการ ความปรารถนา ความคิดและความสนใจของบุคคลที่ไปด้วยกันไม่ได้ หรือที่เป็นไปในทางตรงข้าม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องเผชิญกับเป้าหมายที่ไม่สามารถทำให้ทุกฝ่ายพอใจได้

สุเทพ สุนทรเกสัช (2535 : 127-128) ได้กล่าวไว้ว่า Jonathan Turner ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความขัดแย้งว่า “ความขัดแย้งเป็นกระบวนการของเหตุการณ์ต่าง ๆ จำนวนหนึ่งที่น่าไปสู่

การกระทำที่ปรากฏชัดของปฏิสัมพันธ์ที่มีความรุนแรงที่มีขีดชั้นต่างกันในระหว่างอย่างน้อยสองฝ่าย” และขั้นตอนของความขัดแย้งตามที่เสนอของ Jonathan Turner มีดังต่อไปนี้

- 1) ระบบสังคมประกอบขึ้นด้วยหน่วยที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันจำนวนหนึ่ง
 - 2) มีการกระจายทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีอย่างจำกัด
 - 3) หน่วยหรือคนที่ไม่ได้รับส่วนแบ่งทรัพยากรอย่างเหมาะสม เริ่มตั้งข้อสงสัยต่อความถูกต้องของระบบ
 - 4) คนที่ถูกครีครอนประโยชน์สิทธิจะเริ่มตระหนักว่าจะต้องมีการยกเลิกระบบการแบ่งสรรทรัพยากร เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา
 - 5) คนที่ถูกครีครอนประโยชน์สิทธิจะถูกกระตุ้นทางด้านความรู้สึกและอารมณ์
 - 6) มีการระเบิดความอัดอั้นตันใจออกมาเป็นระยะ ๆ และมักจะมีลักษณะที่รุนแรง ไม่เป็นระเบียบ
 - 7) คนที่เกี่ยวข้องอยู่ในความขัดแย้ง จะมีความตึงเครียด และมีอารมณ์ความรู้สึกในการมีส่วนร่วมอยู่ด้วย
 - 8) จะมีความพยายามเพิ่มขึ้นในการที่จะจัดระเบียบเกี่ยวกับกลุ่มที่ถูกครีครอนสิทธิประโยชน์ที่เกี่ยวข้องอยู่ในความขัดแย้ง
 - 9) ความขัดแย้งโดยเปิดเผยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในขอบเขตต่าง ๆ จะปะทุขึ้นระหว่างอภิสถิตชนกับผู้ถูกครีครอนสิทธิประโยชน์ ขอบเขตของความขัดแย้งจะได้รับอิทธิพลมาจากความสามารถของฝ่ายที่มีอยู่ในความขัดแย้งที่จะชี้ชัดถึงผลประโยชน์ของฝ่ายตน และขอบเขตที่ระบบจะพึงมีในการจัดการกับความขัดแย้ง
- โดยสรุปแล้ว ความขัดแย้ง หมายถึง การดิ้นรนเพื่อที่จะได้มาซึ่งของที่มีคุณค่า หรือเพื่อการอ้างสิทธิในฐานะ อำนาจ และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยมีสาเหตุมาจากการคิดไม่เหมือนกันทำไม่เหมือนกัน หรือผลประโยชน์ขัดกันในระหว่างอย่างน้อยสองฝ่าย และความขัดแย้งก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม เปรียบเช่น ความเปลี่ยนแปลงในสังคมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน

2.4 แนวคิดการจัดการกับความขัดแย้ง

เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น มนุษย์ก็พยายามคิดค้นหาวิธีการจัดการกับความขัดแย้ง ซึ่งก็ได้มีนักศึกษาค้นคว้าให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกับความขัดแย้งไว้หลายท่านดังต่อไปนี้

ปทุมรัตน์ ต่อวงศ์ (2539 : 24-25) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งหลายประการ เช่น ของ Mary Parker Follett ได้เสนอวิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งไว้ 3 วิธี คือ

1) การเอาชนะ การจัดการกับความขัดแย้ง โดยที่ฝ่ายหนึ่งมีชัยชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดและรวดเร็วที่สุด แต่เป็นวิธีที่ให้ผลน้อยที่สุดในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

2) การประนีประนอม เป็นวิธีที่ใช้กันมากที่สุด เป็นวิธีที่แต่ละฝ่ายลดความต้องการของตนเองเพื่อที่จะยุติความขัดแย้ง แต่ทั้งสองฝ่ายไม่ได้รับผลเต็มความต้องการ

3) การบูรณาการ เป็นการนำเอาความคิดของทั้งสองฝ่ายมาผสมผสานกัน เป็นวิธีแก้ปัญหามหาสมความต้องการของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน วิธีนี้จะได้ผลดีที่สุดในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

สำหรับ Robbins เห็นว่าพฤติกรรมกรรมการจัดการกับความขัดแย้งของกลุ่มอาจเป็นไปในรูปการแข่งขัน การร่วมมือ การแบ่งปัน การหลีกเลี่ยง หรือการให้ยืมซึ่งผลของการจัดการดังกล่าวอาจเป็นผลดีและมีประโยชน์ หรืออาจเป็นผลเสียและไม่มีประโยชน์สำหรับกลุ่มก็ได้

สำหรับ Simmel เชื่อว่าสันติภาพและความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ผูกพันซึ่งกันและกัน กล่าวคือเมื่อสันติภาพมีน้อย ความขัดแย้งก็จะมามาก และเขาได้ชี้ให้เห็นว่ามีวิธีการอยู่ 4 วิธี ที่จะทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง ซึ่งได้แก่

1) ทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งหมดไป เป็นวิธีการที่ให้คู่ขัดแย้งแยกออกมาจากความขัดแย้งซึ่งอาจทำให้มีความขัดแย้งต่อเนื่องในแง่ของจิตวิทยาและมีพฤติกรรมขัดแย้งต่อไปอีก โดยความขัดแย้งจะค่อย ๆ ลดหายไปตามอารมณ์ที่ลดลงของคู่กรณี แต่ทั้งคู่ก็อาจมีความขัดแย้งต่อไปอีก โดยสร้างเหตุแห่งความขัดแย้งอย่างใหม่ขึ้นมา

2) ให้ฝ่ายหนึ่งชนะ การให้ฝ่ายหนึ่งชนะเป็นผลมาจากกรณีที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายอ่อนแอกว่าจะต้องยอมรับความพ่ายแพ้ทั้งทางจิตวิทยาและพฤติกรรม ถ้าหากฝ่ายอ่อนแอกว่าไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ก็อาจสร้างความขัดแย้งต่อไปใหม่ โดยการดำเนินวิพากษ์วิจารณ์หรือการต่อสู้ลับหลัง

3) การประนีประนอม คู่กรณีจะต้องตกลงที่จะให้ไม่มีฝ่ายใดชนะทั้งหมดหรือแพ้ทั้งหมดเป็นวิธีการที่ทั้งสองฝ่ายแบ่งเหตุแห่งความขัดแย้ง ซึ่งเหตุแห่งความขัดแย้งบางอย่างก็ไม่สามารถแบ่งได้ เช่น ความขัดแย้งที่เกิดจากต่างฝ่ายต่างชอบหญิงคนเดียวกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม Simmel ก็เห็นว่า การประนีประนอมเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่ช่วยให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงก่อนที่จะเกิดสงครามหรือการใช้กำลัง

4) การคืนดีกัน เป็นการปรับทัศนคติ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการคืนดีกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การเสียดสีอย่างไม่ค่อยมีเหตุผล และไม่จริงใจของบุคคล เป็นความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย เช่น การเลิกกรากันไปของคู่สมรสโดยเกิดจากความขัดแย้ง การปรับทัศนคติจะทำให้คู่สมรสคืนดีกันได้

สมยศ นาวิการ (2536 : 311-316) กล่าวว่า วิธีการยุติความขัดแย้งมีอยู่ 3 แบบ คือ การใช้อำนาจและการระงับ การประนีประนอม และการแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยการใช้อำนาจและการระงับมักแสดงออกในแนวทางของการบังคับ โกล่เกลี่ย หรือหลีกเลี่ยงส่วนการประนีประนอมเป็นการใช้บุคคลที่สามเป็นผู้ตัดสิน การตกลงใช้กฎ และปล่อยให้ตัดสินผลลัพธ์ของความขัดแย้งและการยอมใช้สินบนเพื่อยุติความขัดแย้ง สำหรับการแก้ปัญหาาร่วมกันนั้นทุกฝ่ายจะร่วมมือกันหาทางแก้ไขปัญหามาให้ได้ผลลัพธ์ที่ทุกฝ่ายยอมรับ

จากแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าวิธีการจัดการกับความขัดแย้ง มี 3 กลยุทธ์ใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ แบบชนะ-แพ้ (Win – lose strategy) แบบแพ้ – แพ้ (Lose- lose strategy) และแบบชนะ-ชนะ (Win-win strategy) ซึ่งจากปรากฏการณ์การจัดการกับความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มักใช้วิธีแบบแพ้-ชนะ แบบแพ้-แพ้ และแบบ ชนะ-ชนะ ซึ่งการที่จะเลือกใช้วิธีการนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับความขัดแย้งของแต่ละคน การรับรู้เกี่ยวกับอำนาจในสถานการณ์ความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก่อนเกิดความขัดแย้ง และทักษะที่จำเป็นในการแก้ไขความขัดแย้ง

2.5 แนวคิดการป้องกันมลพิษจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์

มลพิษ ตามคำจำกัดความในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 หมายถึง “ของเสีย วัตถุอันตรายและมลสารอื่น ๆ รวมทั้งกาก ตะกอน หรือสิ่งตกค้างจากสิ่งเหล่านั้น ที่ถูกปล่อยทิ้งจากแหล่งกำเนิดมลพิษ หรือที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือภาวะที่เป็นพิษภัยอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนได้และให้หมายความรวมถึง รังสี ความร้อน แสง เสียง กลิ่น ความสั่นสะเทือนหรือเหตุรำคาญอื่น ๆ ที่เกิดหรือถูกปล่อยออกจากแหล่งกำเนิดมลพิษด้วย”

จะเห็นได้ว่าคำว่ามลพิษมีความหมายที่กว้างมาก มลพิษเป็นสิ่งที่ทำให้เกิด “ภาวะมลพิษ” ซึ่งหมายถึง “สภาวะที่สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงหรือปนเปื้อนโดยมลพิษซึ่งทำให้คุณภาพของสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง เช่น มลพิษทางน้ำ ทางอากาศ มลพิษในดิน”

มลพิษที่เกิดจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะที่สำคัญได้แก่

ก. ฝุ่น มีระดับฝุ่นละอองรายวันเกินมาตรฐานของประเทศไทย ในบริเวณใกล้เคียงเมือง ที่ตั้งดิน โรงไฟฟ้าและฝุ่นจากเหมืองนั้นอาจมีฝุ่นซึ่งเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจของคนได้ การเผาไหม้ถ่านหินและถ่านหิน ซึ่งฝุ่นชนิดนี้ การไฟฟ้าฯ มีเครื่องกำจัดอย่างดีเป็นระบบดักฝุ่นด้วยกระแสไฟฟ้าสถิตย์ ซึ่งเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพมาก แต่เนื่องจากในขบวนการผลิตมีปริมาณฝุ่นที่เกิดขึ้นมากและมักจะมีฝุ่นหลุดลอยออกมาเสมอ

ข. ออกไซด์ของไนโตรเจน ซึ่งส่วนมากจะเกิดในรูปของไนตริกออกไซด์ (NO) และไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO₂) ส่วนรูปอื่น เช่น N₂O₄, N₂O₅ มีน้อยมาก โดยทั่วไปจะจัดในรูปของไนตริกออกไซด์ ไนโตรเจนไดออกไซด์ และออกไซด์ของไนโตรเจนรวมออกไซด์ของไนโตรเจนนี้เกิดจากการเผาถ่านหินที่มีอุณหภูมิสูงกว่า 1,000 °C ทำให้ไนโตรเจนในอากาศออกซิไดซ์ ในขบวนการผลิตนี้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ มีการควบคุมการเกิด NO₂ โดยการควบคุมอุณหภูมิอยู่แล้ว หากมีการควบคุมการผลิตที่ดีก๊าซนี้จะไม่เกิดขึ้น

ค. ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ เกิดจากกำมะถันซึ่งเจือปนอยู่ในถ่านหินลิกไนต์ (ประมาณร้อยละ 3.5) เมื่อเผาจะกลายเป็นก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂) ซึ่งซัลเฟอร์ไดออกไซด์ชนิดนี้ไม่มีระบบกำจัด จึงใช้หลักการให้เจือจางโดยใช้ปล่องสูง ซึ่งระบบนี้มักจะมีปัญหาเมื่ออากาศปิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูหนาว

ปัญหาของประเทศไทยจากภาวะมลพิษเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดจากการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและชุมชนอย่างรวดเร็ว ในเวลาที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสุขภาพอนามัย และความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศอย่างร้ายแรงในปัจจุบัน ทั้งนี้เป็นเพราะนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ของประเทศไทย ที่ผ่านมามุ่งเน้นไปที่การควบคุมมลพิษ (Pollution Control) ด้วยการบำบัดมลพิษหรือการบำบัดที่ปลายท่อ (End-Of-Pipe Treatment) ก่อนปล่อยทิ้ง ซึ่งเป็นการบำบัดที่ปลายเหตุและเป็นการแก้ไขปัญหากลางๆหลังจากที่ปล่อยให้เกิดมลพิษแล้ว มากกว่าการป้องกันไม่ให้เกิดมลพิษ (Pollution Prevention) หรือการลดมลพิษที่จุดกำเนิด (Source Reduction) อันเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนการป้องกันมลพิษ (Pollution Prevention, PP) หมายถึง กระบวนการหรือการกระทำที่ลดหรือกำจัดการเกิดมลพิษหรือของเสียที่จุดกำเนิด การลดการใช้สารทั้งที่เป็นอันตราย พลังงาน น้ำ และทรัพยากรอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดความเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การป้องกันไม่ให้เกิดมลพิษจะไม่มีมลพิษให้ต้องบำบัดหรือมีน้อยมาก เพราะได้มีการควบคุมมลพิษที่จุดกำเนิดทำให้ไม่มีมลพิษเกิดขึ้น ซึ่งเป็นวิธีที่ดีกว่าการบำบัดหลายขั้นตอนในโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อไม่มีของเสียเกิดขึ้น วัตถุดิบและทรัพยากรที่ใช้ในการกระบวนการ

การผลิต ก็จะถูกนำมาใช้ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เป็นการเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนการผลิตไปด้วย ในเชิงผลผลิตควรคิดว่ามลพิษคือผลผลิตที่สูญเปล่าขายไม่ได้ อันเนื่องมาจากความบกพร่องของระบบ (Defects) จึงควรแก้ไขระบบให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพดีขึ้นซึ่งก็คือการลดมลพิษนั่นเอง ในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีระบบควบคุมคุณภาพ (Quality Control) จึงพบว่าเมื่อมีข้อเสียน้อยลง (ฉัตรศิริ พิสิษฐ์กุล และคณะ, 2538 : 10-11)

สำหรับโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูด-บ่อนอก ซึ่งมีการใช้ถ่านหินเป็นพลังงานเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า และมีกระแสการคัดค้าน และต่อต้านจากชุมชนนั้น ทางรัฐบาลเห็นว่าขณะนี้ปริมาณไฟฟ้าภายในประเทศมีปริมาณเพียงพอที่จะใช้ได้จนถึงปี 2550 อีกทั้งโครงการดังกล่าวกำลังถูกคัดค้านจากคนในพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นของผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งข้อกังขาในเรื่องความไม่โปร่งใสของข้อสัญญา ดังนั้นจึงให้ทาง การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ไปรับหารือกับเอกชนคู่สัญญาอีกครั้งว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไป ซึ่งเมื่อทั้งสองฝ่ายเจรจากันเรียบร้อยแล้วทางรัฐบาลก็อาจจะมีความเห็นเพิ่มเติมในบางประการ โดยการหารือเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2545 ที่ผ่านมานั้น ทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ก็ยืนยันว่าจะดำเนินการตามแนวนโยบายของรัฐบาล ซึ่งเชื่อว่าทั้งสองฝ่ายจะเร่งหารือเพื่อให้ได้ข้อสรุปโดยเร็ว (ยืนยันลยุทธกัษาได้ เปลี่ยนแนว 5 กิโลเมตร, 2545 : 10)

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศักดิ์ชัย ศรีรัตนวุฒติ (2539) ศึกษาการต่อต้านโครงการสร้างโรงไฟฟ้าพลังความร้อนของผู้นำชุมชน พบว่า สาเหตุที่มีการต่อต้านคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการสร้างโรงไฟฟ้าอาจจะส่งผลกระทบต่อลูกหลานในอนาคต ส่วนปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการต่อต้านคือชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์จากการสร้างโรงไฟฟ้าพลังความร้อน ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการสร้างโรงไฟฟ้าพลังความร้อนในครั้งนี้ไม่ใช่ชุมชนลำพูนแต่เป็นคนที่ยังหาชีวิตใหม่

วิชณี บุญนาค (2530) ศึกษา การระดมพลังและการเข้าร่วมการคัดค้านการสร้างกระเช้าลอยฟ้าดอยสุเทพ : ศึกษาในแนวจิตวิทยาสังคม ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการรวมพลังคือการมีส่วนร่วมของชุมชนและพบว่า การเข้าร่วมที่ขาดพื้นฐานจากแรงจูงใจภายในจะไม่มีผลผูกพันทางจิตใจและความยั่งยืนต่อเนื่องของกิจกรรมในโครงการต่าง ๆ ก็จะลดลง นอกจากนั้นระดับการเข้าร่วมก็จะอยู่ในระดับต่ำ คือการเข้าร่วมฟังอภิปราย หรือร่วมชุมนุมเท่านั้น

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2526 : 45-126) ได้ศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนา โดยพิจารณาว่าเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของสังคมหมู่บ้านกับพลังภายนอกหมู่บ้าน โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน มีผลทำให้ลักษณะของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นต่างกัน

และวิธีการแสดงออกที่ต่างกัน และเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นชาวบ้านมักจะใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นเครื่องมือในการช่วยแก้ไขปัญหานอกจากนี้ลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายสังคม ประกอบกับ ภาวะจำกัดอื่น ๆ (ความสัมพันธ์กับผู้มีอิทธิพล ความไม่เท่าเทียมกันในความมั่งคั่ง สถานภาพและ อำนาจ การขัดหลักประกันในชีวิตและความยุติธรรมตามกฎหมาย) เป็นแรงกดดันที่ทำให้ชาวบ้าน ที่ยากจนมักไม่กล้าทำท่าข่มขู่ผู้มีอำนาจอย่างเปิดเผย และมักแสวงหาผู้คุ้มครองตน

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2524 : 64-93) ศึกษาเรื่องความขัดแย้งในการใช้แรงงานใน ชนบทภาคเหนือของไทย และพบว่าความขัดแย้งในการใช้แรงงานในชนบทภาคเหนือของไทย เป็น ความขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในเรื่องของค่าจ้างแรงงาน โดยทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันโดยสันติ ีรู้ยู่ว่าต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์มากที่สุด โดยการใช้มาตรการต่าง ๆ ในการเพิ่มอำนาจต่อรอง เช่น หันไปใช้เครื่องทุ่นแรงในงานหลาย ๆ ชนิด จ้างแรงงานจากหมู่บ้านข้างเคียง จ้างแรงงานผู้ หหญิง จ้างลูกจ้างประจำ หรือใช้วิธีการโกงค่าแรงเอาคือ ๆ ในขณะที่ฝ่ายลูกจ้าง ก็พยายามต่อสู้เพื่อ ให้ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดเช่นกัน โดยการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อต่อรองกับนายจ้างหรือ อาจทำการประท้วงในฐานะปัจเจกชนเช่น เลิกรับจ้างในหมู่บ้านไปรับจ้างนอกหมู่บ้านแทนหรือหัน ไปประกอบอาชีพอื่นแทนการรับจ้าง

เสน่ห์ จามริก และคนอื่น ๆ (2526 : 156-160) ได้ข้อสรุปจากโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ “ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา” ถึงศักยภาพของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรป่าไม้วว่า ชาวบ้านได้คิดค้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่หลากหลาย และได้ผสมผสานวิธีการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการช่วยตัวเองและการ ประสานกับองค์กรภายนอก ซึ่งสรุปได้ 6 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1) การปรับใช้ประเพณีและการเจรจาตกลงที่ไม่เป็นทางการ เช่นการจับกุมผู้ละเมิด ทรัพยากรและปรับใหม่ ซึ่งมีความยืดหยุ่น เพราะชุมชนสามารถตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง แต่ เหมาะสำหรับการจัดการกับความขัดแย้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น

2) การรวมตัวกันเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน มักจะใช้กับผู้มีอิทธิพลจากภายนอก ละเมิดทรัพยากรและจารีตชุมชน หรือการบังคับใช้กฎหมายของรัฐที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่เป็นธรรม รวมทั้งนโยบายของรัฐที่กระทบต่อทรัพยากรของชุมชน เช่น การต่อต้านบริษัทที่ทำไม้สัมปทาน การสร้างเขื่อน และการปลูกป่าทับที่ทำกินของชาวบ้าน

3) การสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านภายในท้องถิ่น หรือภายในลุ่มน้ำเดียวกัน ในระยะ แรกมีวัตถุประสงค์ เพื่อวางกฎเกณฑ์และวางแผนในการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนเพื่อใ้รับ รองกฎเกณฑ์และเขตแดนของแต่ละชุมชน โดยผ่านองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น สภาตำบล

คณะกรรมการจัดการลุ่มน้ำและเครือข่ายของระบบเหมืองฝาย เป็นต้น ในปัจจุบันแนวทางนี้สร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อยอมรับให้องค์กรชุมชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรตามกฎหมาย

4) การประสานงานกับรัฐ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการจัดการแก้ปัญหา เพื่อให้รัฐรับรองข้อตกลงระหว่างหมู่บ้าน และเพื่อคานอำนาจผู้มีอิทธิพลที่ถูกจับกุมในการละเมิดทรัพยากรของชุมชนมีวิธีดำเนินการหลายอย่าง เช่น การแจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วมรับรู้และแก้ไขปัญหาการร้องเรียนเจ้าหน้าที่ ในกรณีหน่วยงานของรัฐมาละเมิดสิทธิการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านตามประเพณี เช่น การปลูกป่าทับที่ทำกินของชาวบ้านน้ำไคร์ ชาวบ้านจะขอให้หน่วยราชการชดใช้ค่าเสียหาย เป็นต้น

5) การต่อรองกับรัฐ เพื่อให้รับรองสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรตามกฎหมาย ซึ่งจะเพิ่มศักยภาพให้ชุมชนในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งกับภายนอกได้ดีขึ้น มีวิธีดำเนินการที่แสดงถึงความหมายที่จะปรับประเพณีและการปฏิบัติที่ไม่เป็นทางการให้เป็นทางการมากขึ้น เพื่อให้ทางราชการยอมรับ เริ่มตั้งแต่การตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ มีการทำกฎเกณฑ์ท้องถิ่นเป็นลายลักษณ์อักษร ในรูปของการจัดสันติภาพของคณะกรรมการชุมชน และออกเป็นประกาศของชุมชนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นชอบ รวมทั้งการหาช่องทางทำงานร่วมกับรัฐ เช่น การร่วมโครงการปลูกป่า เป็นต้น

6) การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ เช่น นักวิชาการ องค์กร พัฒนาเอกชน และสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อเพิ่มอำนาจขององค์กรชาวบ้านในการต่อรองกับรัฐและผู้มีอิทธิพลที่มีปัญหาในการแย่งใช้ทรัพยากรกับชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหากับชุมชนอื่น ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนได้จัดให้ชาวบ้านมาร่วมประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่รัฐกำลังพิจารณาอยู่ช่วยให้ชาวบ้านเรียนรู้ปัญหาของกฎหมายก่อนที่จะประกาศเป็นพระราชบัญญัติ ซึ่งจะมีส่วนช่วยเสริมให้องค์กรชาวบ้านเข้มแข็งและรู้เท่าทันปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์กับรัฐมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มยอมรับบทบาทของหน่วยงานภายนอกเหล่านี้มากขึ้น ในกระบวนการแก้ไขปัญหาระยะยาวเพราะ หน่วยงานภาคเอกชนจะมีส่วนช่วยส่งเสริมความรู้ร่วมกับชาวบ้านในการวางแผนการใช้ทรัพยากรพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจ ส่งเสริมองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็ง และที่สำคัญช่วยเพิ่มอำนาจในการ ต่อรองกับรัฐ ซึ่งเป็นปัญหาที่ชาวบ้านยังขาดประสบการณ์อยู่

สุชาติ จันต๊ะวงศ์ (2535) ได้ศึกษาการรับรู้พฤติกรรมอนามัยของประชาชนในท้องถิ่นต่อมลพิษทางอากาศ : กรณีศึกษาโรงไฟฟ้าและเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นรับรู้ว่าการใช้สารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของคนเรา ประชาชนส่วนใหญ่ระบุว่า ทำให้เกิดโรกระบบทางเดินหายใจมากที่สุด

และก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นรบกวนต่อสมาชิกในครัวเรือน แล้วยังพบว่าเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผิวหนัง และเกิดอันตรายต่อตาแล้ว ชาวบ้านยังรับรู้ว่าเป็นสาเหตุทำให้เกิดภาวะเป็นฝนกรด ไม่สามารถนำน้ำฝนมาบริโภคได้ ประชาชนเสนอแนะวิธีการแก้ไข โดยให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยปรับปรุงระบบควบคุม หรือจัดก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์และให้รัฐบาลมีนโยบายควบคุมเฟื้อระวังสภาพอากาศในอำเภอแม่เมาะมากกว่าที่จะให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและรู้จักการป้องกันตัวเองจากมลพิษที่เกิดขึ้น จากการร้องเรียนปัญหาเกี่ยวกับก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ส่วนใหญ่ไม่เคยร้องเรียนเนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนทำงานในโรงไฟฟ้าหรือเหมืองถ่านหินลิกไนต์ ซึ่งไม่กล้าร้องเรียน มีประชาชนเพียงร้อยละ 7.9 เท่านั้นที่เคยร้องเรียนกับผู้ใหญ่บ้าน และทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะบ้านที่ได้รับกลิ่นเหม็นตลอดปี